

18.2.2016

Kehys ry:n lausunto suurelle valiokunnalle EU:n ja Yhdysvaltojen välisestä kauppaja investointisopimusneuvotteluista

Kehys ry on suomalaisten kehitysyhteistyöjärjestöjen EU-yhdistys, joka seuraa EU:n politiikkojen vaikutuksia erityisesti kehitysmaissa. Lausuntomme keskittyy TTIP:in vaikutuksiin kolmansiin maihin, seuraten Lissabonin sopimuksen artiklaa 208, jonka mukaan Euroopan unionin tulee ottaa sen kehityspoliittiset tavoitteet huomioon kaikissa politiikoissa, joilla on todennäköisiä vaikutuksia kehitysmaihin.

TTIP-neuvottelut

TTIP-neuvotteluita käydään aikana, jolloin WTO:n monenkeskiset kauppaneuvottelut ovat olleet pitkään jäissä ja Dohan kierros käytännössä keskeytetty. TTIP edustaa komissiolle vaihtoehtoista tietä edetä vapaakaupan edistämiseksi kahdenvälisen ja alueellisten sopimusten kautta. Komission puheenvuoroissa TTIP on nostettu tulevaisuuden globaaliksi mallisopimukseksi, johon komissio tulee paitsi kannustamaan muita maita, myös vertaamaan jatkossa omia kahdenvälisiä kauppasopimuksiaan. Tämä luo kontekstin TTIP:in pidempiaikaisille vaikutuksille kolmansiin maihin.

TTIP:in vaikutukset kolmansiin maihin syntyvät pääasiassa i) kaupan syntymisen, ii) kaupan siirtymisen, iii) sääntelyssä tapahtuvien muutosten ja iv) tulevien kauppasopimusten kautta. Vaikka TTIP:in suorasta vaikutuksesta maailmantalouden kasvuun ei ole yksiselitteistä näyttöä, osoittavat useat tutkimukset talouden kasvavan merkittävästi Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Tällä voi olla myönteisiä spillover-vaikutuksia kehitysmaihin uuden kaupan syntymisen kautta. Useat tutkimukset kuitenkin pitävät todennäköisempänä, että TTIP tulee siirtämään EU:n ja Yhdysvaltojen kolmansien maiden kanssa käymää kauppaa TTIP:in sisään, jolloin vaikutukset kolmansissa maissa olisivat negatiiviset. Esimerkiksi Itävallan kehitystutkimussäätiön (Austrian Foundation for Development Research) tutkimuksen mukaan TTIP:in negatiivinen vaikutus BKT:hen Afrikassa ja latalalaisessa Amerikassa saattaisi olla jopa 2,1 ja 2,8 prosenttia¹. Todennäköisesti vaikutukset ovat maa- ja sektorikohtaisia. Pidämme tärkeänä, että vaikuttavuusarvioinnissa huomioitaisiin kehitysmaiden ruoka- ja muut herkäät sektorit, joiden häiriöillä voi olla merkittäviä vaikutuksia köyhimpien ihmisten hyvinvointiin ja ruokaturvaan.

¹ Raza, Werner et al. (2014). *Assess_TTIP: Assessing the Claimed Benefits of the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)*. Final Report. Austrian Foundation for Development Research.

Sääntelyn yhdenmukaistaminen EU:n ja Yhdysvaltojen välillä helpottaisi kehitysmaiden tuotteiden markkinoillepääsyä koko alueella, kun kehitysmaiden ei tarvitsisi sopeutua kaksiin rinnakkaisiin standardivaatimukseen. Toisaalta tämä tulee väistämättä kasvattamaan myös markkina-alueen kokoa ja asettamaan kehitysmaiden tuottajia entistä enemmän toisiaan vastaan EU:n ja Yhdysvaltojen markkinoilla². Sääntelyn yhdenmukaistamisessa olisi tärkeää huolehtia siitä, ettei se johda kehitysmaiden tuottajien ja tuotannon rajaamiseen markkina-alueelta. Tämän suhteen olisi tärkeää, että TTIP-sopimuksessa hyväksyttäisiin kehitysmaista tulevat tuotteet, jotka täyttävät toisen TTIP-osapuolen vaatimukset.

TTIP tulee vaikuttamaan kehitysmaihin epäsuorasti komission mallisopimuksena tuleville kauppasopimuksille. Tämän takia on syytä kiinnittää huomiota paitsi sopimuksen sisältöön myös siihen tapaan, jolla komissio on neuvotteluita jäsenmaiden ja Euroopan unionin puolesta käynyt. On totta, että sopimuksesta on järjestetty erilaisia konsultaatioita komission toimesta. Siltikin konsultointia ja kansalaisyhteiskunnan kuulemista voi parhaimmillaan kuvata jonkinlaisiksi sumuverhoiksi. Näiden konsultaatioiden tuloksista tai hyödyntämisestä on nimittäin huomattavasti vähemmän tietoa. Meppien mahdollisuutta tutustua dokumentteihin erillisessä huoneessa ilman tallennusmahdollisuuksia – ja ennen kaikkea ilman lupaa puhua dokumenteista yleisölle – voi jo pitää loukkauksena parlamentaarista valvontaa kohtaan. EU:n kauppasopimusneuvottelut erityisesti kehitysmaiden kanssa edellyttävät osallistavaa kumppanimaiden ja kansalaisyhteiskunnan eri osa-alueiden kuulemista.

Haluamme tässä kuitenkin kiittää Suomen ulkoministeriötä toistuvien joskin suljettujen TTIP-sidosryhmäkuulemisten järjestämisestä, vaikka eurooppalaiset kollegat eivät asioitaan yhtä hyvin hoidakaan.

Komission kestävyysvaikutusarviointi (*sustainability impact assessments*) on edelleen kesken. Vaikutusarvioinnin tulisi ottaa huomioon TTIP:in vaikutukset EU:n kehityspolitiikan tavoitteille Lissabonin sopimuksen artiklan 208 mukaisesti. Sen pitäisi myös olla linjassa syyskuussa sovitun YK:n kestävä kehityksen toimintaohjelman kanssa. TTIP-sopimuksesta mahdollisesti kärsiville kehitysmailla tulee suunnitella tukea vaikutusten lieventämiseen samaan tapaan kuin EU:n sokeripöytäkirjan liitännäistoimenpiteiden kanssa on toimittu.

- TTIP:in alkuperäsäännöt eivät saa luoda muuria EU:n ja USA:n ympärille ja vähentää tuontia etenkin vähiten kehittyneistä maista.

² Manrique Gil, Manuel and LERCH, Marika (2015). *The TTIP's potential impact on developing countries: a review of existing literature and selected issues*. European Parliament Directorate-General for External Policies – Policy Department.

- TTIP:in tulisi sisältää eksplisiittinen molemminpuolinen standardien tunnustaminen kolmansille osapuolille, jotta kehitysmaat eivät putoaisi TTIP:in takia globaaleista arvoketjuista.
- Kestävyysvaikuttavuusarviointien tekeminen on tärkeää paitsi nyt ex-ante vaiheessa myös kauppasopimusten ollessa voimassa ja niiden tulee kattaa TTIP:in vaikutukset kehitysmaihin ja YK:n kestävä kehityksen toimintaohjelman saavuttamiseen. TTIP-sopimukseen tarvitaan myös varaus vaikutusarviointien löydösten ja niistä tehtävien johtopäätösten mielekkääseen jatkokäsittelyyn.
- Toivomme, että sekä TTIP-sopimuksen että tulevien kaupp- ja investointisopimusten neuvotteluissa kiinnitetään jatkossa selvästi enemmän huomiota julkisuuteen ja kansalaisyhteiskunnan kuulemiseen.

Investointisuoja

Komissio on kuunnellut julkista keskustelua ja kansalaisten huolia TTIP:in investointisuojaan liittyen. Vastauksena esitettyihin huoliin komissio on kehittänyt ehdotuksen uudesta investointituomioistuimesta (ICS), joka korvaisi vanhan riitojenratkaisujärjestelyn (ISDS) sekä nyt neuvottelujen alla olevissa että tulevisissa investointisopimuksissa.

Kansalaisjärjestöjen mielestä tässä on kuitenkin kyse vain vanhan ISDS:n paketoimisesta uuteen brändiin. EU ei ole puuttunut ISDS- ja ICS-järjestelmien keskeisiin ongelmiin, jotka nakertavat demokraattisen päätöksenteon ja yhteiskunnan pohjaa.

Olennaista on huomata, että komission ehdotus on nykyistä käytäntöä heikompi. Kansalaisjärjestöt ovat listanneet viisi pääasiallista huolenaihetta:

1. Sekä ISDS että ICS antavat eksklusiivisia oikeuksia ulkomaisille sijoittajille, asettaen kotimaiset sijoittajat, kansalaiset ja yhteisöt eriarvoiseen asemaan, ilman todisteita laajemmista yhteiskunnallisista hyödyistä.
2. Sekä ISDS että ICS voivat pakottaa hallitukset maksamaan miljardeja veronmaksajien rahoista kompensoidakseen yrityksiä julkista terveyttä, ympäristöä, työehtoja tai muita julkishyödykkeitä koskevista politiikoista, hallituksen toimista tai jopa oikeuden päätöksistä. Ne eivät kuitenkaan millään tavalla estä yksityistä intressiä vahingoittamasta jäsenmaiden julkisten politiikkojen tavoitteita.
3. ISDS ja ICS eivät ole avoimia demokraattiselle valvonnalle. Parlamenteilla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa niiden päätöksiin jälkikäteen.

4. ISDS ja ICS vievät pohjaa eurooppalaisilta ja jäsenmaiden tuomioistuimilta ulkomaisten sijoittajien voidessa ohittaa ne.
5. Sekä ISDS että ICS ohittavat faktan, että sekä eurooppalaiset että amerikkalaiset oikeusjärjestelmät voivat käsitellä sijoittajien riitoja siinä missä kaikkien muidenkin oikeushenkilöiden yhteiskunnassa.

Pelkona on, että oikeudenkäyntien pelossa sääntely esimerkiksi ilmastonmuutoksen tai muiden aikamme globaalien tai eurooppalaisten haasteiden korjaamiseksi koetaan liian kalliiksi. Tämä voi johtaa sääntelyn pelkoon ja rajoittamiseen, johon meillä ei ole varaa.

Kehitysmaiden näkökulmasta TTIP:in investointisuoja on ongelmallinen erityisesti TTIP:in mallistatuksen takia. Monet kehitysmaat erityisesti latalaisessa Amerikassa ovat joutuneet mittavien oikeudenkäyntien ja korvausvaatimusten kohteeksi. Jo meillä ja Yhdysvalloissa, maailman rikkaimmissa valtioissa, pelätään ajatusta joutua oikeudessa vastakkain monikansallisten suuryritysten kanssa. Voi vain ajatella, mitä tämä merkitsisi muun muassa Tyynenmeren tai Karibian pienille saarivaltioille tai Himalajan valtioille, Nepalille ja Bhutanille, joiden kanssa EU tulee jatkossa päivittämään kauppasopimuksiaan. Näille kaikille maille kotimainen ympäristösääntely ilmastonmuutokseen sopeutumiseksi on äärimmäisen tärkeää.

Viime kesänä Addis Abebassa järjestetyn kolmannen YK:n kehitysrahoituskonferenssin loppuasiakirjassalunonnoksessa oli pitkään maininta ISDS-järjestelyiden perusteellisesta ja puolueettomasta arvioinnista. Joidenkin maiden vahvan lobbauksen tuloksena muotoilu kuitenkin pudotettiin loppuasiakirjasta. Pidämme tätä lopputulosta valitettavana, sillä ISDS-järjestelyjen arviointi on erinomaisen tärkeää.

- Toivomme Suomen ottavan kriittisen kannan ISDS tai ICS-järjestelyihin. TTIP:iin sisällytettävän sovittelujärjestelyn on oltava sellainen, jota voidaan soveltaa myös EU:n tuleviin kauppaa- ja investointisopimuksiin kehitysmaiden kanssa.
- Mikäli ISDS tai ICS kuitenkin päättyy osaksi TTIP-sopimusta, toivomme, että sopimukseen kirjattaisiin järjestelyn toimivuuden ulkopuolinen ja puolueeton väliarviointi muutaman vuoden päähän.